

УДК 330.342.146**О. М. Кудласевич**, канд. екон. наук*Інститут економіки та прогнозування НАН України*

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті на основі історико-економічного аналізу досліджено розвиток та становлення системи соціального забезпечення вітчизняної історії радянського періоду.

Ключові слова: соціальна політика, системи соціального забезпечення, соціальний захист.

Прийнято вважати, що соціальна політика – це комплекс заходів державного та недержавного характеру, спрямованих на виявлення, задоволення і узгодження потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад; обґрунтування та реалізація рішень державою й іншими соціальними інститутами в інтересах і з урахуванням потреб основних верств і соціальних груп, окремої людини, їх місця в суспільстві та взаємодії у сфері трудових відносин, надання соціальних гарантій, здійснення соціального захисту населення. Зазвичай у міжнародній практиці, ведучи мову про соціальну політику, мають на увазі такі напрями, як соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, житло та зайнятість. Соціальне забезпечення в західній традиції розуміють як систему заходів із захисту індивіда та сім'ї від тих ризиків, яких неможливо уникнути, в тому числі від суттєвого скорочення доходу, необхідного для підтримки гідного рівня життя [37, с. 242].

Нинішній стан розвитку України супроводжується загостренням соціально-економічних проблем, які зумовлюють суттєві зміни якості життя населення, що виявляється в погіршенні економічного становища, фізичного здоров'я, скороченні середньої тривалості життя, поглибленні диференціації доходів різних груп населення, зниженні рівня соціальної захищеності, соціального забезпечення, реальної заробітної плати, середньої пенсії, в розвитку небезпечних ситуацій у різних галузях соціальної сфери тощо.

За відсутності консолідованої національної стратегії у соціальній політиці, яка б забезпечувала формування гармонійних відносин між різними соціальними прошарками, окремі розрізнені урядові заходи соціальної підтримки виявилися неспроможними кардинально вплинути на подолання вищезазначених негативних тенденцій. Відсутність системного підходу до

формування державної соціальної політики, державних соціальних гарантій, сучасного інструментарію вибору пріоритетів соціальної політики та механізмів її реалізації призвела до фрагментарності вирішення нагальних соціальних проблем. Більшість заходів соціальної політики мають декларативний характер.

У сучасному вітчизняному контексті проблемам соціальної політики властива своя пострадянська специфіка, що пояснює традиційно високу роль держави в різноманітних секторах суспільного життя, а також визначається спадком соціалістичних принципів управління економікою та культурою.

Питання побудови ефективної соціальної політики, соціального діалогу, соціальної відповідальності бізнесу, регулювання соціальної сфери розглядаються в працях багатьох вітчизняних учених [1; 2; 14; 15; 30; 31; 34; 36]. Разом з тим, у науковій літературі не дістав достатнього відображення ретроспективний аналіз процесів розвитку та становлення соціальної політики в радянський період історії.

Метою цієї статті є розкриття на основі системного наукового історико-економічного аналізу процесу розвитку та становлення соціальної політики в планово-адміністративній системі.

Жовтнева революція 1917 р. внесла рішучі зміни в традиційну структуру соціальної політики, практично знищила її суспільний та приватний зміст і замінила державною системою соціального забезпечення. Соціальна допомога і соціальний захист населення стають виключно державною справою. Головною рисою соціальної політики радянської держави стає її всезагальність, що передбачає врахування інтересів і потреб всіх верств населення. Держава намагається встановити жорсткий контроль за поведінкою окремого громадянина, використовувати соціальну політику як інструмент економічного та ідеологічного тиску.

Так, усі благочинні організації, громадські і приватні, в тому числі лікарні, було передано державі, навчальні установи перетворили в державні або закрили, притулки (богадільні) розформували [8, 21, 23]. 19 листопада 1917 р. скасовано благочинні установи і товариства допомоги інвалідам [28], 12 грудня 1917 р. – Раду дитячих притулків відомства установ імператриці Марії [22], 12 січня 1918 р. – Всеросійське опікування з охорони материнства і дитинства [5], 22 січня 1918 р. – Олексіївський комітет, а 24 січня 1918 р. – Олександрівський комітет для поранених тощо.

Рада Народних Комісарів проводить політику з перерозподілу засобів та майна існуючих органів допомоги на потреби, які визначаються новою державою. Одним з перших заходів і декретів Радянської влади стало урядове повідомлення "Про соціальне страхування" [32]. До групи першого декрету входять "Положення про страхування у разі безробіття" [16], "Положення про страхування у разі хвороби" [6] "Положення про Страхову Раду" [17], "Положення про страхові установи" [18].

Цілеспрямована державна підтримка нужденних як засіб проведення соціальної політики починає активно здійснюватися з квітня 1918 р., коли створюється Наркомат соціального забезпечення, який опікувався новою стратегією соціальної допомоги, виходячи з цілей будівництва соціалістичного суспільства.

У червні 1918 р. Наркомат соціального забезпечення поділявся на такі відділи: відділ охорони материнства і дитинства, у провадженні якого знаходилися заклади з пологів, притулки для матерів з дітьми в післяпологовий період, консультації з догляду та годування дітей тощо; відділ дитячих будинків; відділ із забезпечення неповнолітніх, яких звинувачують у суспільно небезпечних діях (відділ дефектних дітей); медичний відділ, що завідував санаторіями та лікувальними закладами для широких мас населення; відділ пенсій та допомог і забезпечення інвалідів, вдів і старих, при цьому на цей же відділ покладено надання допомоги революційним бійцям, адміністративним, політичним і емігрантам; підвідділ пайка, у віданні якого була видача продовольчих пайків сім'ям потерпілих на війні; відділ покалічених воїнів, в завдання якого входило доліковування, забезпечення протезами, працевлаштування та професійна допомога, притулок для калік через війну та забезпечення їх пенсіями. Крім відділів при Народному комісаріаті державного піклування, інших виконавчих та адміністративних організацій запроваджуються самостійні виконавчі комітети, функції яких – допомога і підтримка певних категорій нужденних.

Однак забезпеченням соціального захисту населення продовжували займатися й інші комісаріати, чітка розмежованість обов'язків відбулася тільки в 1920 р.

Із запровадженням нової державної політики у сфері соціальної допомоги починає формуватися класовий підхід у наданні різних видів допомог. Відповідно до положення про соціальне забезпечення трудящих, право на отримання допомоги з боку держави мали особи, джерелами існування яких є власна праця, без експлуатації чужої. Нове законодавство встановлювало основні види соціального забезпечення, на яке могло розраховувати трудове населення: лікарська допомога, видача допомоги і пенсій (через старість, через втрату працездатності, вагітним та породіллям). Джерелами фінансування соціального забезпечення були внески підприємств, закладів та інших роботодавців. Працівники від будь-яких внесків звільнялися. Згодом Положення від 31 жовтня 1918 р. [7] доповнили урядовою постановою, згідно з якою всі підприємства і заклади, крім приватних роботодавців, звільнялися від сплати страхових внесків. Видатки з соціального забезпечення держава повністю брала на себе.

Трудова допомога, як засіб боротьби проти професійного жебрацтва, надається з 1919 р. Організують розподільники для жебраків, у залежності від працездатності їх направляли в різні типи закладів. Так, старі та каліки

розподілялися в притулки, діти – в дитячі будинки, безробітні – у відділи розподілу робочої сили, а "дармоїди" – в спеціальні трудові комуни. Однак зростання кількості жебраків не зменшувалося, і це пов'язано не тільки з тим, що більшість з них були сформовані в попередній період. Просто такої кількості нужденних в підтримці та захисті не могли дати ладу щойно сформовані органи соціальної допомоги. До того ж, недостатній розмір соціальної допомоги спричинював жебрацтво.

Із закінченням громадянської війни і введенням нової економічної політики соціальне забезпечення вступило в новий період свого розвитку. Нова економічна політика, що починає активно проводитися на початку 20-х рр., істотно змінює стратегію соціального забезпечення.

Поворотним моментом став декрет Ради Народних Комісарів від 15 листопада 1921 р. "Про соціальне страхування осіб, зайнятих найманою працею" [33]. Відповідно до цього декрету соціальному страхуванню підлягають особи, зайняті найманою працею в державних, кооперативних, громадських, концесійних, орендних і приватних підприємствах, закладах і господарствах. Страхуванням користувалися працівники найманої праці у всіх випадках соціального ризику, у тому числі в разі тимчасової чи постійної втрати працездатності, через безробіття тощо.

Поряд із цим існувала низка інших видів допомоги, а саме: надання допомоги жертвам контрреволюції, в межах заходів боротьби з жебрацтвом і проституцією, допомога при стихійних лихах, опікунство та піклування. До категорії жертв контрреволюції зараховували радянських працівників, політичних амністованих, політичних емігрантів, політичних біженців, членів сімей вищезазначених осіб. Їх забезпечували допомогою як-то: надання роботи, одягу, житла, медичної допомоги хворим, тимчасової грошової допомоги, пенсій, поселяли дітей у притулки. Разом з тим у 1922 р. створили комуністичну Міжнародну організацію допомоги борцям революції, перед якою однією із цілей було надання моральної та матеріальної допомоги жертвам фашизму, реакції і білого терору. У Народному комісаріаті державного піклування створювалися відділи, що опікувалися проблемами соціальної допомоги зазначеній категорії.

Що стосується селян, то державним соціальним забезпеченням користувалися лише учасники війни, інваліди та жертви терору воєнного часу, яких неможливо забезпечити завдяки селянській взаємодопомозі чи працевлаштуванню в артілях або коопераціях інвалідів. Декрет Раднаркому від 14 травня 1921 р. орієнтував радянські органи в центрі та на місцях на те, що основну турботу про соціальне забезпечення нужденних повинно взяти на себе саме селянство шляхом організації громадської взаємодопомоги. Цим держава фактично визнала, що вона не в змозі утримувати всі соціально незабезпечені категорії селян за рахунок державного бюджету. Тому пріоритетним напрямом діяльності Наркомату соціального забезпечення стає робота з організації

селянської громадської взаємодопомоги, на яку покладалися функції самозабезпечення і патронажу нужденних. Основними формами діяльності комітетів селянської взаємодопомоги були: надання індивідуальної допомоги червоноармійцям, інвалідам (допомоги, позики, трудова допомога); соціальна взаємодопомога (громадська оранка, запасні магазини, підтримка шкіл та лікарень, хат-читалень, будинків для інвалідів); правова допомога (захист інтересів незаможних верств під час стягування податків, видаванні лісу, наділу луків) [4]. Поступово на зміну селянським товариствам взаємодопомоги приходять каси взаємодопомоги колгоспників, діяльність яких законодавчо закріплено постановою ВЦВК і Раднаркому від 13 березня 1931 р. Ця постанова затвердила Положення про каси громадської взаємодопомоги колгоспників. Каси мали право створювати будинки для престарілих, надавати фінансову та натуральну допомогу в разі хвороби, каліцтва, вагітності.

Розробка законодавства про пенсійне забезпечення через старість як самостійного виду соціального забезпечення стала проводитися в 1928–1932 рр. Визначався вік для одержання пенсії через старість: для чоловіків – 60 років, для жінок – 55 років; необхідний для призначення пенсій трудовий стаж встановлювався однаковий для чоловіків і жінок – не менше 25 років.

У 1930-і рр. відбувається переорієнтація в діяльності соціального забезпечення, де поряд з декларуванням повного державного забезпечення трудящих висувається теза про боротьбу з усіляким паразитизмом і дармоїдством.

23 червня 1931 р. вийшла постанова ЦВК СРСР та РНК СРСР "Про соціальне страхування" [25], мета якої – покращення страхового забезпечення та матеріально-побутового обслуговування пролетарських кадрів промисловості, в першу чергу зайнятих у важкій промисловості. Влада взяла курс на розвиток видів профілактичної, медичної та соціально-побутової допомоги (будинки відпочинку, санаторії, курорти, диспансери, дитячі садочки, колонії для піонерів, молочні кухні, дитяче харчування, лазні, профілакторії тощо).

У системі соціального захисту здійснювалися важливі зміни, що втілювалися в життя з метою підвищення продуктивності праці, зниження плинності кадрів та зміцнення трудової дисципліни. Нові реалії розвитку економіки вимагали широкого залучення жінок та селян до промислового виробництва, тому значна увага приділялася навчанню та соціальній підтримці жінок та сільських жителів, які мігрують у міста. Відкривалися нові технікуми та фабрично-заводські училища для підготовки кваліфікованих робітників, природничо-наукові та технічні факультети вузів розширили прийом студентів для підготовки висококваліфікованого персоналу, якого гостро потребувала радянська промисловість.

Всі вищезгадані заходи радянського захисту стосувалися переважно міського населення, а стосовно найбільш численної на той час верстви – сільських жителів – ці функції здійснювалися в доволі парадоксальній формі: надання селянської трудової допомоги в оранці полів та зборі врожаю [13, с. 30].

Раціональність індустріальної дисципліни зробила неактуальним соціалістичний принцип участі робітників у процесі прийняття усіх рішень, через що в 1933 р. всі функції, пов'язані з соціальним страхуванням в СРСР, було передано профспілкам. Якщо раніше профспілки одночасно намагалися виконувати два суперечливих завдання – захищати інтереси трудящих та допомагати менеджерам у досягненні цілей виробництва, то на той час вони були вимушені зосереджуватися саме на другій функції, незважаючи на збільшення у другій половині 1930-х рр. кількості скарг з боку робітників. Радянські профспілки не стали самостійним суб'єктом ні в системі соціального страхування, ні в захисті інтересів робітників, виступаючи "привідним ременем" комуністичної партії. Страхувими фондами управляла держава, що в умовах централізованого контролю над значним бюджетом соцстраху призводило до бюрократизації та тяганини.

Соціальна допомога і захист у період Другої світової війни пов'язані з домінуванням проблем підтримки сімей фронтовиків, хворих і поранених, з працевлаштування інвалідів, з питаннями піклування про дітей-сиріт та іншими проблемами воєнного часу. Соціальна допомога та соціальна реабілітація поранених – ще один комплекс проблем у цей період. Великий потік поранених вимагав термінових заходів не тільки з їх евакуації, але й реабілітації. 8 жовтня 1941 р. створюються комітети допомоги з обслуговування хворих і поранених бійців Червоної Армії.

З кінця червня 1941 р. виходить ціла низка указів, які стали основою для соціального забезпечення сімей фронтовиків. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 червня 1941 р. "Про порядок призначення та виплати допомог сім'ям військовослужбовців рядового і молодшого начальницького складу у воєнний час" [35] регламентується порядок виплат допомоги сім'ям, у 1942 р. до указу вносять уточнення відповідно до нових умов. До питання про допомоги і пільги сім'ям фронтовиків влада звертається і в наступні воєнні роки. Так, 4 червня 1943 р. Рада Народних Комісарів СРСР прийняла постанову "Про пільги для сімей військовослужбовців, що загинули та пропали на фронтах Вітчизняної війни" [24]. Широкий спектр допомог, а саме: звільнення від сільськогосподарського податку, забезпечення опаленням, пайками для дітей, продаж товарів за списками тощо передбачала постанова РНК СРСР від 21 вересня 1945 р. "Про заходи з надання допомоги демобілізованим, родинам загиблих воїнів, інвалідам Вітчизняної війни та родинам військовослужбовців" [20].

Після війни з відбудовою народного господарства трансформується й адміністративна система управління соціальним забезпеченням, замість Наркомату соціального забезпечення створюється Міністерство соціального забезпечення. Верховна Рада СРСР 14 липня 1956 р. приймає Закон про державні пенсії [10], за яким не тільки розширюється коло осіб, яким надаються пенсії, але й в самостійну галузь виокремлюється законодавство про соціальне забез-

печення. Практично покладено початок всезагальному державному пенсійному забезпеченню трудящих. В 1964 р. приймається Закон про пенсії і допомоги членам колгоспів [12]. Цим в країні завершується перехід на всезагальне державне пенсійне забезпечення. Відповідно до рішень вересневого 1967 р. пленуму Центрального комітету КПРС, на якому розглядалися питання зростання добробуту радянського народу, було вирішено знизити пенсійний вік для колгоспників, інвалідів, підвищити розмір пенсій інвалідам Вітчизняної війни.

Радянська влада протягом усього періоду існування приділяла увагу освіті. Так, Постанова Раднаркому УСРР про боротьбу з неписьменністю від 21 травня 1921 р., Постанова ВЦВК від 15 жовтня 1924 р. "Про заходи з народної освіти", Постанова Раднаркому УСРР про заходи з остаточної ліквідації неписьменності серед дорослих від 19 листопада 1937 р. ставили за мету ліквідацію неграмотності населення. У 1958 р. було проведено реформу в галузі освіти, якою запровадила восьмирічну середню освіту як обов'язкову [11]. З 1959 р. промисловим підприємствам та радгоспам надавалося право як заохочення за високі досягнення в праці направляти у ВНЗ своїх робітників для отримання вищої освіти [19]. Підготовчі відділення, що прийшли на зміну робфакам, мали корегувати склад вищої школи у відповідності до соціальної структури суспільства [26]. При вступі у ВНЗ перевага віддавалася тим абітурієнтам, котрі вже мали декілька років трудового стажу, таким чином розширилися можливості доступу до вищої освіти представникам робітничого класу. На підготовче відділення приймали "робітників, колгоспників, військових, звільнених у запас із Збройних Сил СРСР, що мали направлення промислових підприємств, будівництв, організацій транспорту та зв'язку, геологорозвідувальних організацій, колгоспів та військових частин" [29, с. 63]. Осіб, що успішно закінчили підготовче відділення, зараховували на перший курс ВНЗ без іспитів, проте це призводило до значного відсотку відрахованих у процесі навчання.

У всі часи побудови нового суспільства існувала проблема забезпечення житлом. У 1920-і рр. надання помешкання зводилося тільки до перерозподілу наявного житла. Для забезпечення житлом робітників здійснювалося "ущільнення" мешканців будинку, переселення з будинку в будинок, виселення нетрудового елемента [9]. Перехід до нової житлової політики розпочався лише в кінці 1950-х рр. Поворотним моментом стала Постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 31 липня 1957 р. "Про розвиток житлового будівництва" [27]. Гасло "Кожній сім'ї окрему квартиру" стає метою житлової політики. Завдяки створенню будівельної індустрії темпи будівництва житла в 1961–1962 рр. стали найвищими в Європі. Навіть в умовах широкого будівництва житлова політика виявилася не адекватною потребам населення. Незважаючи на суттєві інвестиції в житлову сферу, протягом усього радянського періоду історії проблема забезпечення людей нормальним житлом була й залишалася досить далекою від розв'язання.

У період так званої стагнації (1966–1982 рр.) відбулися зміни політичних та економічних умов соціальної політики. Однак основні соціальні реформи та заходи соціальної політики попередніх періодів було не лише збережено, а й зміцнено. В умовах поступового економічного поживлення промисловим робітникам дозволявся вільніший режим переміщень між роботодавцями; сільськогосподарським працівникам гарантувався мінімум заробітної плати, соціальні виплати для колгоспників суттєво підвищилися, й відтепер вони не відрізнялися від виплат, що надавалися міському населенню.

Матеріальне забезпечення соціально незахищених категорій населення здійснювалося на основі трьох систем: а) державне соціальне забезпечення, яке обслуговувало військовослужбовців, членів творчих спілок, учнів та низку інших категорій громадян за рахунок державних, республіканських і місцевих бюджетів; б) державне соціальне страхування, що поширювалося на робітників і службовців і перебувало у віданні професійної спілки; джерелом його фінансування були внески підприємств, закладів, організацій та бюджетних дотацій; в) соціальне забезпечення колгоспників, кошти на яке формувалися із відрахувань від доходів колгоспів та дотацій з державного бюджету. Незалежно від системи, що матеріально забезпечувала громадян, вони були повністю звільнені від сплати будь-яких внесків на соціальне забезпечення або страхування.

У Радянському Союзі існували громадські організації, які за формальними ознаками можна охарактеризувати як корпоративні структури, оскільки вони володіли абсолютною монополією на представництво інтересів певних груп населення (Товариство сліпих, Товариство "Знання", Рада ветеранів Великої Вітчизняної війни тощо). З іншого боку, ці організації відігравали опосередковану роль у виконанні соціальної роботи, оскільки вони майже повністю забезпечувалися державними установами. Їх завданням був, скоріше, соціальний контроль і підтримка громадського порядку, оскільки вони були створені і повністю контролювалися державою. До того ж, окрім членських внесків, їх основним джерелом фінансування виступала держава.

Соціальне страхування фактично замінялося безкоштовним соціальним забезпеченням, при цьому необхідні фінансові засоби пропонувалося стягувати з підприємств й лише в крайніх випадках брати з державного бюджету. В умовах радянського суспільства економіка та соціальне забезпечення тісно взаємодіють. З одного боку, це дозволяє справлятися з неминучими ефектами економічного розвитку, особливо у випадках тимчасової втрати працездатності в силу професійних травм та захворювань, розпаду родини та молодіжного безробіття. З іншого боку, система соціального забезпечення дозволяла вести політику низьких заробітних плат та максимізувати інвестиції в економічний розвиток, забезпечуючи соціальну підтримку робітникам та прикріплюючи їх до підприємств. Створення патерналістського типу менеджменту, домінуючого в СРСР, було б неможливим без створення навколо підприємства цілого комплексу соціальної інфраструктури [3, с. 7–11].

Таким чином, у розвитку відносин між економічною системою та соціальною політикою вітчизняної історії радянського періоду можна виділити декілька значних етапів. Протягом першого десятиліття радянської влади егалітарна ідеологія ставила перед собою завдання соціальної політики, навіть якщо на практиці їй було важко зреалізувати через відсутність необхідних ресурсів. Період кінця 1920-х – початку 1950-х рр. характеризувався змінами змісту соціальної політики, яка націлювалася передусім на потреби державної економіки, на стрімке індустріальне зростання. Починаючи з 1960-х рр. соціальна політика перебувала в рівноправних відносинах з економікою, мета уряду зводилася до залучення державних коштів в частині збільшення виробництва товарів народного вжитку та надання безкоштовних або майже безкоштовних соціальних послуг. У цілому форми соціального забезпечення були тісно пов'язані з політикою стимулювання трудової діяльності, відіграючи важливу роль не тільки в покращенні трудової дисципліни, але й у стимулюванні зростання продуктивності праці.

1. *Акімова І.* Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження / І. Акімова, А. Марцінків, О. Осінкіна. – К. : Видавн. компанія "КІТ", 2005. – 41 с.
2. *Бутко М.* Генезис соціальної відповідальності бізнесу та її становлення в Україні / М. Бутко, М. Мурашко // Економіка України. – 2009. – Вип. 7. – С. 77–85.
3. *Григорьев О.А.* Муниципализация социальной инфраструктуры предприятий: перспективы социологического исследования / О.А.Григорьев, П.В.Романов. – Саратов : Абрис, 2001. – 54 с.
4. Декрет ВЦИК, СНК от 25.09.1924 г. "Положение о крестьянских обществах взаимопомощи" // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2180.htm.
5. Декрет Народного Комиссариата Государственного Призрения от 12.01.1918 г. "Об упразднении Всероссийского попечительства по охране материнства и младенчества" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_161.htm.
6. Декрет о страховании на случай болезни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_125.htm
7. Декрет "Положение о социальном обеспечении трудящихся" от 31.10.1918 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zaki.ru/pagesnew.php?id=2057>
8. Декрет СНК от 09.01.1918 г. "О передаче имущества и капиталов учреждений Красного Креста и Всероссийского союза городов в государственную собственность" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_150.htm
9. Декрет СНК от 25.05.1920 г. "О мерах правильного распределения жилищ среди трудящегося населения" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_660.htm
10. Закон СССР от 14.07.1956 г. "О государственных пенсиях" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5105.htm
11. Закон СССР" от 24.12.1958 г. "Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5337.htm

12. Закон о пенсиях и пособиях членов колхозов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15673.htm>.
13. *Косарев Ю.А.* Социальное страхование в России: на пути к реформам / Ю. Косарев. – М. : Моск. рабочий, 1999. – 199 с.
14. *Петроє О.* Правові засади становлення соціальної політики як інструменту ринкової економіки України в 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. / О. Петроє // Історія народного господарства та економічної думки України : зб. наук. пр. – Вип. 44. – К. : ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України", 2011. – С. 238–248.
15. *Петроє О.* Соціальний діалог як інструмент формування корпоративної соціальної політики : моногр. / Ольга Михайлівна Петроє. – К. : Центр. навч. л-ри, 2008. – 152 с.
16. Положение о страховании на случай безработицы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_77.htm
17. Положение о страховом совете [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_49.htm
18. Положение о страховых присутствиях [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_104.htm
19. Постановление Совета Министров СССР от 18.09.1959 г. № 1099 "Об участии промышленных предприятий, совхозов в комплектовании вузов и техникумов и в подготовке специалистов для своих предприятий" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5447.htm
20. Постановление СНК СССР № 2436 "О мероприятиях по оказанию помощи демобилизованным, семьям погибших воинов, инвалидам Отечественной войны и семьям военнослужащих" от 21.09.1945 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4564.htm
21. Постановление Народного Комиссариата Государственного Призрения от 26.01.1918 г. "О переходе в ведение Народного Комиссариата Государственного Призрения всех учреждений призрения несовершеннолетних и малолетних детей и об учреждении Коллегии призрения несовершеннолетних" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_203.htm
22. Постановление Народного Комиссариата Государственного Призрения от 12.12.1917 г. "Об упразднении: 1) совета детских приютов ведомства учреждений императрицы Марии; 2) постоянной комиссии совета; 3) хозяйственного комитета; 4) комитета для сбора пожертвований и 5) комитета для изыскания средств на устройство слабых здоровьем детей в летние санатории" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_86.htm
23. Постановление Народного Комиссариата Имуществ Республики "Об упразднении придворного духовенства, о передаче благотворительных учреждений придворного духовенства со всеми принадлежащими им капиталами в ведение Народного Комиссариата Государственного Призрения и о передаче учебных заведений придворного духовенства в ведение Народного Комиссариата по Просвещению" от 14.01.1918 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_165.htm
24. Постановление Совета Народных Комиссаров СССР № 632 "О льготах для семей военнослужащих, погибших и безвестно пропавших на фронтах Отечественной войны" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://bdsa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=590&Itemid=123
25. Постановление ЦИК СССР, СНК СССР от 23.06.1931 г. "О социальном страховании" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3736.htm

26. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР "Об организации подготовительных отделений" от 20.08.1969 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_7136.htm
27. Постановление ЦК КПСС, Совета Министров СССР от 31.07.1957 г. № 931 "О развитии жилищного строительства в СССР" // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5213.htm
28. Приказ Народного Комиссариата Государственного Призрения от 19.11.1917 г. № 68 "Об упразднении благотворительных учреждений и обществ помощи инвалидам и о передаче их дел и денежных сумм Исполнительному Комитету увечных воинов" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_34.htm
29. Профессиональная ориентация молодежи и организация приема в высшие учебные заведения. / [Гусев И.Т., Калашников Н.П., Качанов А.В. и др.]. – М. : Высш. шк., 1982. – 128 с.
30. Скрипник О.В. Соціальна правова держава в Україні: проблеми теорії і практики / О.В.Скрипник. – К. : Ін-т держави і права ім. Корецького НАН України, 2000. – 600 с.
31. Скуратівський В. Соціальна політика в контексті Європейської стратегії України / В. Скуратівський // Вісник УАДУ. – 2002. – № 3. – С. 298–301.
32. Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1917–1918 гг. – М., 1942. – 1483 с.
33. СУ РСФСР. – 1918. – № 89.
34. Супрун Н.А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку бізнесу / Н.А. Супрун // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 3. – С. 61–74.
35. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26.06.1941 г. "О порядке назначения и выплаты пособий семьям военнослужащих рядового и младшего начальствующего состава в военное время" // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4321.htm
36. Яременко О.О. Соціальна політика: теоретико-методичні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації : моногр. Статті. Виступи. Інтерв'ю / О.О. Яременко. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2006. – 480 с.
37. Rys V. Comparative studies in social security: problems and perspectives. / V. Rys // Bulletin of the international social security association. – 1966. – № 7–8. – С. 242–268.

Транслітерований список джерел

1. Akimova I. Social'na vidpovidal'nist' biznesu: rozuminnja ta vprovadzhennja / I. Akimova, A. Marcinkiv, O. Osinkina. – К. : Vydavn. kompanija "KIT", 2005. – 41 s. [in Ukrainian]
2. Butko M. Genezys social'noi' vidpovidal'nosti biznesu ta i'i' stanovlennja v Ukrai'ni / M. Butko, M. Murashko // Ekonomika Ukrai'ny. – 2009. – Vyp. 7. – S. 77–85. [in Ukrainian]
3. Grigor'ev O.A. Municipalizacija social'noj infrastruktury predpriyatij: perspektivy sociologicheskogo issledovanija / O. A.Grigor'ev, P. V.Romanov. – Saratov : Abris, 2001. – 54 s. [in Russian]
4. Dekret VCYK, SNK ot 25.09.1924 g. "Polozhenye o krest'janskyh obshhestvah vzajmopomoshhy" // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_2180.htm. [in Russian]
5. Dekret Narodnogo Komysaryata Gosudarstvennogo Pryzrenija ot 12.01.1918 g. "Ob uprazdnenyy Vserossyjskogo popечyitel'stva po ohrane materynstva y mladenchestva" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_161.htm [in Russian]

6. Dekret o strahovanuy na sluchaj bolezny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_125.htm [in Russian]
7. Dekret "Polozhenye o sotsyal'nom obespechenyy trudjashhyhsja" ot 31.10.1918 g. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zaki.ru/pagesnew.php?id=2057>. [in Russian]
8. Dekret SNK ot 09.01.1918 g. "O peredache ymushhestva y kapytalov uchrezhdenyj Krasnogo Kresta y Vserossyjskogo sojuza gorodov v gosudarstvennuju sobstvennost'" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_150.htm. [in Russian]
9. Dekret SNK ot 25.05.1920 g. "O merah pravyl'nogo raspredelenija zhylyshh sredy trudjashhegosja naselenija" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_660.htm [in Russian]
10. Zakon SSSR ot 14.07.1956 g. "O gosudarstvennyh pensyjah" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5105.htm [in Russian]
11. Zakon SSSR" ot 24.12.1958 g. "Ob ukrepleny svjazy shkoly s zhyzn'ju y o dal'nejshem razvytyy systemy narodnogo obrazovanya v SSSR [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5337.htm [in Russian]
12. Zakon o pensyjah y posobyjah chlenov kolhozov [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15673.htm>. [in Russian]
13. Kosarev Ju.A. Sotsyal'noe strahovanye v Rossyy: na puty k reformam / Ju. Kosarev. – M. : Mosk. rabochyj, 1999. – 199 s. [in Russian]
14. Petroje O. Pravovi zasady stanovlennja social'noi' polityky jak instrumentu rynkovoï ekonomiky Ukrai'ny v 90-h rokah HH – na pochatku HHI st. / O. Petroje // Istorija narodnogo gospodarstva ta ekonomichnoi' dumky Ukrai'ny : zb. nauk. pr. – Vyp. 44. – K. : DU "In-t ekonomiky ta prognozuvannja NAN Ukrai'ny", 2011. – S. 238–248. [in Ukrainian]
15. Petroje O. Social'nyj dialog jak instrument formuvannja korporatyvnoi' social'noi' polityky : monogr. / Ol'ga Myhajlivna Petroje. – K. : Centr. navch. l-ry, 2008. – 152 s. [in Ukrainian]
16. Polozhenye o strahovanuy na sluchaj bezrobotytsy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_77.htm [in Russian]
17. Polozhenye o strahovom sovete [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_49.htm [in Russian]
18. Polozhenye o strahovyh prysutstvujah [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_104.htm [in Russian]
19. Postanovlenye Soveta Mynystrov SSSR ot 18.09.1959 g. № 1099 "Ob uchastyj promyshlennyh predpryjatyj, sovhozov v komplektovany vuzov y tehnykumov y v podgotovke specyalystov dlja svojh predpryjatyj" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5447.htm [in Russian]
20. Postanovlenye SNK SSSR № 2436 "O meropryjatyjah po okazanyju pomoshhy demobylizovannym, sem'jam pogybshyh voynov, ynvalydam Otechestvennoj vojny y sem'jam voennosluzhashhyh" ot 21.09.1945 g. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4564.htm [in Russian]
21. Postanovlenye Narodnogo Komysaryata Gosudarstvennogo Pryzrenija ot 26.01.1918 g. "O perekhode v vedenye Narodnogo Komysaryata Gosudarstvennogo Pryzrenija vseh uchrezhdenyj pryzrenija nesovershennoletnyh y maloletnyh detej y ob uchrezhdeny Kollegyy pryzrenija nesovershennoletnyh" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_203.htm. [in Russian]
22. Postanovlenye Narodnogo Komysaryata Gosudarstvennogo Pryzrenija ot 12.12.1917 g. "Ob uprazhdeny: 1) soveta detskyh pryjutov vedomstva uchrezhdenyj ymperatrycy Maryy; 2) postojannoï komysary soveta; 3) hozjajstvennogo komyteta; 4) komyteta dlja sbora

- pozhertvovanyj y 5) komyteta dlja yzyskanyja sredstv na ustrojstvo slabyh zdorov'em detej v letnyy sanatoryj" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_86.htm. [in Russian]
23. Postanovlenye Narodnogo Komysaryata Ymushhestv Respublyky "Ob uprazhnenyy prydvornogo duhovenstva, o peredache blagotvorytel'nyh uchrezhdenyj prydvornogo duhovenstva so vsemy prynadlezhashhymy ym kapytalamy v vedenye Narodnogo Komysaryata Gosudarstvennogo Pryzreniya y o peredache uchebnyh zavedenij prydvornogo duhovenstva v vedenye Narodnogo Komysaryata po Prosveshheniju" ot 14.01.1918 g. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_165.htm. [in Russian]
24. Postanovlenye Soveta Narodnyh Komysarov SSSR № 632 "O l'gotah dlja semej voennosluzhashhyh, pogybshyh y bezvestno propavshyh na frontah Otechestvennoj vojny" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://bdsa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=590&Itemid=123[in Russian]
25. Postanovlenye CYK SSSR, SNK SSSR ot 23.06.1931 g. "O sotsyal'nom strahovanii" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_3736.htm. [in Russian]
26. Postanovlenye CK KPSS y Soveta Mynystrov SSSR "Ob organizatsii podgotovytel'nyh otdelenij" ot 20.08.1969 g. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_7136.htm [in Russian]
27. Postanovlenye CK KPSS, Soveta Mynystrov SSSR ot 31.07.1957 g. № 931 "O razvytyi zhylyshhnogo stroitel'stva v SSSR" // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5213.htm. [in Russian]
28. Prykaz Narodnogo Komysaryata Gosudarstvennogo Pryzreniya ot 19.11.1917 g. № 68 "Ob uprazhnenii blagotvorytel'nyh uchrezhdenij y obshhestv pomoshhy ynvalydam y o peredache yh del y denezhnyh summ Yspolnytel'nomu Komitetu uvechnykh voynov" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_34.htm [in Russian]
29. Professyonal'naja oryentatsiya molodezhy y organizatsiya pryema v vysshye uchebnye zavedeniya. / [Gusev Y.T., Kalashnykov N.P., Kachanov A.V. y dr.]. – M. : Vyssh. shk., 1982. – 128 s. [in Russian]
30. Skrypnyk O.V. Social'na pravova derzhava v Ukraini: problemy teorii i praktyky / O.Skrypnyk – K. : In-t derzhavy i prava im. Korec'kogo NAN Ukrainy, 2000. – 600 s. [in Ukrainian]
31. Skurativskij V. Social'na polityka v konteksti Jevropejs'koi strategii Ukrainy / V. Skurativskij // Visnyk UADU. – 2002. – № 3. – S. 298–301. [in Ukrainian]
32. Sobranye zakonov y rasporjazyhenij pravitel'stva za 1917–1918 gg. – M., 1942. – 1483 s. [in Russian]
33. SU RSFSR. – 1918. – № 89. [in Russian]
34. Suprun N.A. Korporativna social'na vidpovidal'nist' jak chynnyk stalogo rozvytku biznesu / N.A. Suprun // Ekonomika i prognozuvannya. – 2009. – № 3. – S. 61–74. [in Ukrainian]
35. Ukaz Prezydyma Verhovnogo Soveta SSSR ot 26.06.1941 g. "O porjadke naznacheniya y vyplaty posobyj sem'jam voennosluzhashhyh rjadovogo y mladshego nachal'stvujushhego sostava v voennoe vremya" // [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4321.htm [in Russian]

36. Jaremenko O.O. Social'na polityka: teoretyko-metodychni osnovy doslidzhennja procesiv formuvannja ta efektyvnosti realizacii' : monogr. Statti. Vystupy. Interv'ju / O.O. Jaremenko. – K. : In-t ekonomiky ta prognozuvannja NAN Ukrai'ny, 2006. – 480 s. [in Ukrainian]
37. Rys V. Comparative studies in social security: problems and perspectives. / V. Rys // Bulletin of the international social security association. – 1966. – № 7–8. – С. 242–268. [in English]

Отримано 22.02.03

О.Н. Кудласевич, канд. экон. наук

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ:
РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ

В статье на основе историко-экономического анализа исследовано развитие и становление системы социального обеспечения советского периода отечественной истории.

Ключевые слова: социальная политика, система социального обеспечения, социальная защита.

O. Kudlasevych, Candidate of Econ. Sci

TRENDS IN SOCIAL POLICY DEVELOPMENT: RETROSPECTIVE
ANALYSIS

On the basis of historical and economic analysis the article investigates the development and the establishment of the social providing system of the domestic history of the Soviet period.

Keywords: social policy, social providing system, social protection.